

چی بکریت بو ریگخستهوه و باشرکردنی سیستهمی تهندروستی له ههریمی کوردستان

په ره پیدانی سیستهمی چاودیری تهندروستی له کوردستان



د. کمال محممد سورجی*

نهرکی حکومتی ههریمی کوردستان زور گرنگه له بایه خدانی به باشرکردن و پیتسخستی تهندروستی کۆمه‌لگه، نو به پرپرسیاره تیهش ده‌کۆپته نه‌ستۆی وه‌زارهتی تهندروستی له دانانی نه‌خشه‌ریگه و سیاسهتی باشرکردنی سیستهمی تهندروستی، به بونیادنانه‌وهی سه‌ره‌مایه‌ی مۆزی و مه‌عریفی و فیکردن و دارایی و تهندروستی... هتد. نو پرپسه که ده‌بیت له نیستادا به جدی کاری له‌سه‌ربکریت و گرفتیه هه‌موو خه‌لکی کوردستانه، پرپی باشرکردنی سیستهمی چاودیری تهندروستیه، نه‌مه‌ش به هینانه کایه‌وهی دلنیاپی و شه‌فایه‌ت و دادگری و وه‌لامانه‌وهی پیتوسیه‌کانی کۆمه‌لگه دیتسه‌کایه‌وه. له‌به‌رته‌وهی بایه‌خدان به تهندروستی و کۆمه‌لگه‌یه‌که له گرنگترین ره‌گه‌زو رایه‌له سه‌ره‌مایه‌کانی سه‌ره‌کۆپته حکومت، بۆیه پیش نه‌وهی حکومت روه‌به‌وهی چین و توپه‌کانی کۆمه‌لگه بیسته‌وه له باری خرابی جزوی پیتسخه‌شکردنی خزمه‌تگوزاریه تهندروستیه‌کان، پیتوسیه پالهنی وه‌زارهتی تهندروستی بکات، نو پالهنه‌تیه‌یه به وه‌به‌ره‌هتانی ده‌کریت له‌گه‌رتی تهندروستی، چونکه ده‌بیته هۆی به‌رده‌وامی بونی گه‌شه‌پیدانی تهندروستی کۆمه‌لگه، هه‌روه‌ها ده‌بیته هۆی پاراستنی به‌ها کۆمه‌لگه‌یه‌کان له په‌کسانی و هاوتاه‌نگی به‌وه‌به‌ری بیگه‌ریه‌وه.

به‌پرپرسیاره‌وهی وه‌زارهتی تهندروستی ته‌نها له داره‌شتی سیاسه‌ت و ستراتیژیه‌ت خۆی نایه‌نیه‌تیه‌وه، به‌لکو به‌پرپرسیاره‌وهی جیه‌جیه‌کردنیه‌ت ده‌کۆپته نه‌ستۆ، له وه‌زیه‌ سه‌ره‌کۆپته‌کانی تهندروستی گشتی، سیستهمی چاودیری، دابینه‌کردنی سه‌ره‌ستیه‌ گشتی وک پرۆگرامی مۆتوره‌ی گشتی، چاودیری جزوی دلنیاپی خواره‌مه‌نی و ده‌رمان و پاراستنی ژینگه‌وه باشرکردنی خوارن، داجار ده‌بیت کاربهره‌یه‌کانی جیه‌انگیر رهنگ‌داته‌وه له‌سه‌ر گۆزینی ستایلی ژبان و سیستهمی سه‌روشتی نه‌خشه‌خانه‌کان و نه‌رینی خوارن و ته‌کنه‌لۆژیا، هه‌روه‌ها زۆر بونی گه‌شته نه‌نوده‌وله‌تیه‌یه‌کان که ده‌بینه هۆی وه‌رگرتی به‌رکۆپته بیرونی تاز.

نهم باشرکردن و چاکسازییه‌ی سیستهمی چاودیری تهندروستی، راسته به‌پرپرسیاره‌یه‌تیه‌یه‌که له نه‌ستۆی وه‌زارهتی تهندروستیه، به‌لام ده‌بیت هه‌موو لایه‌ک به یه‌ک تیم هاوکاری به‌کسری بن له باشرکردنی نوو سیسته‌مه، چونکه چاودیری تهندروستی کۆمه‌لگه‌یه‌تی به‌ره‌تی گه‌شه‌پیدانی سیستهمی تهندروستیه.

هه‌چه‌نده له سه‌وهی رابردوودا په‌ره‌پیدانی کهرتی تهندروستی خراوته نه‌ستۆی کهرتی تابه‌ته‌تی و حکومت خۆی له به‌شیک له به‌پرپرسیاره‌یه‌تیه‌یه‌کان دزیه‌تیه‌وه، نه‌مه‌ش وایکردوه نوو کهرته شکست بخوات و نه‌توانیه‌ت وه‌به‌ره‌هتانی تبا‌بکریت، بۆ چاره‌سه‌رکردنی نه‌مه‌ش ده‌بیت حکومت له ناستیکی بالا دست بخاته ناو کاروباره‌کانه‌وه تا به شیه‌یه‌یه‌ی ریشه‌یی گۆرانکاری به‌سه‌ر‌دایه‌ت، نوو گۆرانه‌ش رهنگ‌داته‌وه هه‌بیت به‌سه‌ر پلان و به‌رنامه‌ی نایه‌دی ده‌زگا تهندروستیه‌یه‌کان، به‌وهی گه‌شه‌پیدانه‌که کاربهره‌ی بخاته سه‌ره‌ده‌رفه‌تی ناپوری که‌شه‌ی مندال له قوتابخانه‌کان وشینی کارو نه‌خشه‌ی کۆمه‌لگه‌وه خواره‌ده‌نه‌نی. له‌به‌رته‌وه‌ش خه‌لکیش پیتوسیه‌کان به ژبان و کاره، بۆیه هه‌ولی باشرترین ژبان له ژینگه‌یه‌کی پاک به‌رئه‌سه‌ره له خۆپه‌ننه‌وه بیگه‌ر تا ده‌گاته کاری هم‌شه‌یه‌یی رۆژانه بۆیه‌ده‌ستیه‌تانی بۆتوی گۆزان. شتیکی دیکه هه‌یه ده‌کریت باسی لینه‌وه بکه‌بن نه‌وش چاککردنی توانای به‌رپه‌وه‌ردنی ده‌زگا تهندروستیه‌یه‌کانه له داره‌شتی سیاسه‌تیکی گۆنجاو و کرداری که له‌گه‌ل واقیعی کوردستان بگۆنجه‌ت له ریکخسه‌ت و به‌ره‌په‌ردنی گشتی و تابه‌ته‌تی و گه‌باندنی خزمه‌تگوزاری بۆ چینه هه‌ژاره‌ که‌مه‌دراسه‌ته‌کان و دانیه‌ستنه‌وه به‌گشتی، به‌تابیه‌ت دروستکردنی مه‌تانه دلنیاپی بۆ باشرکردنی بارودوخ‌کی کارو نارچه‌ گۆنیه‌یه‌کان و دوره‌ ده‌سته‌کان، له هاندانی پزیشکان و په‌رستاران و پیتسخه‌شکارانی چاودیری تهندروستی و نه‌وانی له (8) کاتمه‌ریه‌ رۆژانه له (5) رۆژی هه‌فته‌یه‌ک کار ده‌کهن.

له‌کۆتاییه‌دا به‌پیتوسیه‌ی ده‌زانین وه‌به‌ره‌هتانی که‌هرتی تهندروستی به‌گشتی و سیستهمی چاودیری بکریت، نه‌مه‌ش نهرکی وه‌زارهتی تهندروستی له حکومتی ههریمی کوردستان قورس ده‌کات، بۆیه نوو کاره پیتوسیه‌تی به‌وه هه‌یه گشت لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی حکومت و خه‌لک به گشتی هه‌مانگی بکه‌ن جا ریکخواره‌کانی تابه‌ته‌تی به‌واره‌یه‌ت، یا ده‌زگا نه‌کاده‌یه‌یه‌کان بیت، نه‌مه‌ش واده‌کات کهرتی تهندروستی له چاودیری تهندروستی کۆمه‌لگه‌یه‌تی زیاتر پیتسخه‌ت له پینار پاراستنی به‌ها کۆمه‌لگه‌یه‌تییه‌کان.

* دکتۆرا له تهندروستی کۆمه‌ل و به‌ره‌په‌ردنی تهندروستی

پزیشک ده‌ناسیت، نه‌ک نه‌وانی تاقیگه‌وه سۆنه‌ر نه‌وانه پزیشک نین و هه‌موویان کارمه‌ندی تهندروستین، به‌لام لاوازی رۆلی نه‌وانه له سیستهمی تهندروستی وایکردوه خه‌لکی تیه‌به‌به‌ چاوپیکی که‌م سه‌ه‌ریان بکریت، هه‌رچه‌نده لهو سالانه باشر بووه به‌تابیه‌ت دوی دامه‌ه‌زاندنی کۆلیتری په‌رستیاری نیستتا له کوردستان (4) کۆلیتری په‌رستیاری هه‌یه له هولیر، ده‌وک، سلیمان، رانیه، به‌رامبه‌ر نوو په‌رستاران‌ه‌ی له په‌مانگا ده‌رته‌چن، ناماده‌یی په‌رستاری، کارساتیکی گه‌وره‌ش هه‌یه به خولیکی (3) مانگه ده‌بیته په‌رستار، به‌رامبه‌ر نوو ژماره‌یه ده‌رجوانی په‌رستار زۆر که‌مه، پیتسخیاری من‌زیکه‌ی (10) په‌مانگا هه‌یه دابخه‌رت، بکریت به کۆلیتری په‌رستیاری نه‌جیامی سیستهمی تهندروستی باشر ده‌بیت.

چاکسازیه‌تر که ده‌کریت له سیستهمی تهندروستی نوو خه‌لکانه‌ی که به‌ره‌په‌وهی ده‌بن، چ خه‌لکیکن با تیه‌به‌سیستهمی کتیرکن له نیوان خۆمان دروست بکه‌بن، هه‌ر که‌س له‌وه‌یه‌تر زیاتر داهیتان و دلنۆزی و باشر یان خزمه‌تگوزاری زیاتری هه‌بیت با زیگا به‌و بدریت له کاره‌که‌ی داهیتانی زیاتر بکات، تیه‌به نه‌ک له باری تهندروستی به‌لکو له سه‌ره‌جهم بواره‌کان که‌سانی شه‌یامان هه‌یه به‌لام به هۆی ته‌داخولی حزبی ته‌داخولی به‌ماله، یان به‌پرپرسان نوو که‌سه نه‌یتوانیه‌وه رۆلی خۆی بیه‌نیت، که‌سه‌تر هاتوه که شیاوی نوو نیسه نه‌وه‌ش کاربهره‌ی زۆری هه‌به‌وه بۆ به‌ره‌په‌ردنی کاره‌کان، بۆ نمونه له نه‌خشه‌خانه‌کی تیه‌به نه‌یکه‌ی 5ساله ده‌رجوی کۆلیتری په‌رستاریان هه‌یه، ده‌بویه سه‌رۆکی په‌رستاران یان سه‌رۆکی رده‌ه‌کان له نه‌خشه‌خانه‌کان به‌ره‌به‌ره‌که‌یه‌کان ده‌رجوی زانکۆ بیت، نه‌وه‌ش مانای نوو تیه‌به په‌رستاران ده‌رجوی ناماده‌یی و په‌مانگا که‌سانی بیه‌سود بن، به‌لام نه‌گه‌ره سه‌ه‌ری ولاتانی پیتسخه‌که‌وتوو بکه‌بن، ده‌بیت که‌سه‌تیک نه‌وانه به‌ره‌په‌وه‌یه‌ت که‌سه‌ی زانستی له هه‌موویان به‌رزه‌تر بیت، نه‌گه‌ره هه‌ر په‌رستاریه‌ک ج ده‌رجوی ناماده‌یی یان کۆلیتری بیت نه‌گه‌ره بته‌نویه‌ت ماف جیه‌یه‌چن بکریت و که‌سه‌ی شیاو له شۆنی شیاو بیت، ده‌بیت ریز له په‌له‌ی زانستی و که‌سه‌یه‌تی بته‌ن له توانا و لیه‌تاتی که‌سه‌نایه‌تر بته‌ن. سیستهمی تیه‌به نه‌ک له باری تهندروستی به‌لکو له بواره‌کانیتر سیسته‌میک نییه هاندەر بیت بۆ پیتسخه‌یه‌کانی تاک نه‌وه‌ش له هه‌موو رۆیکه‌وه کاربهره‌ی به‌سه‌ره خۆدی که‌سه ناکتیف هه‌یه.

په‌رستاریه‌که‌ش خاوه‌ن که‌سه‌یه‌تیه‌کی به‌هیزو لایه‌نی زانستی باش بیت، هاوکات نوو نه‌خۆشه‌ی سه‌ردانی نوو دامو ده‌زگایانه ده‌کات نیوهی کیتسه‌ی تهندروستی چاره‌سه‌ر ده‌کریت، چونکه هه‌ست به خۆشی ده‌کات، توپه‌نه‌وه‌کانیش ده‌ریانه‌ستوه نه‌گه‌ره هات و نه‌خۆش له روهی دوو‌یه‌نه‌وه نارام بکریته‌وه نوو کات نیوهی نه‌خۆشه‌یه‌کی ده‌روات، له‌لایه‌که‌یه‌تر نوو په‌رستاره زیاتر له‌گه‌ل نه‌خۆشه به پیتسخه‌وانه‌ی پزیشک که‌ بۆ ماوه‌ی زۆر که‌م له‌گه‌ل نه‌خۆشه، هاوکات ده‌بیت جزوی کاره‌کانیان دیاری بکریت زۆر کار هه‌یه پزیشکی (مقیم) نه‌جیامی ته‌دات هه‌رچه‌نده کاره‌که‌ه‌ی په‌رستاره، لایه‌ته، به‌لام نه‌گه‌ره کار له‌سه‌ره خالیکه‌یه‌تری لاوازی نوو



د. هه‌مه‌یه

هه‌ر که‌سه له‌وه‌یه‌تر زیاتر داهیتان و دلنۆزی و باشر یان خزمه‌تگوزاری زیاتری هه‌بیت با زیگا به‌و بدریت له کاره‌که‌ی داهیتانی زیاتر بکات



یه‌کتیک له نه‌خشه‌خانه تابه‌ته‌یه‌کانی هه‌ولیر

په‌رستاریه‌که‌ش خاوه‌ن که‌سه‌یه‌تیه‌کی به‌هیزو لایه‌نی زانستی باش بیت، هاوکات نوو نه‌خۆشه‌ی سه‌ردانی نوو دامو ده‌زگایانه ده‌کات نیوهی کیتسه‌ی تهندروستی چاره‌سه‌ر ده‌کریت، چونکه هه‌ست به خۆشی ده‌کات، توپه‌نه‌وه‌کانیش ده‌ریانه‌ستوه نه‌گه‌ره هات و نه‌خۆش له روهی دوو‌یه‌نه‌وه نارام بکریته‌وه نوو کات نیوهی نه‌خۆشه‌یه‌کی ده‌روات، له‌لایه‌که‌یه‌تر نوو په‌رستاره زیاتر له‌گه‌ل نه‌خۆشه به پیتسخه‌وانه‌ی پزیشک که‌ بۆ ماوه‌ی زۆر که‌م له‌گه‌ل نه‌خۆشه، هاوکات ده‌بیت جزوی کاره‌کانیان دیاری بکریت زۆر کار هه‌یه پزیشکی (مقیم) نه‌جیامی ته‌دات هه‌رچه‌نده کاره‌که‌ه‌ی په‌رستاره، لایه‌ته، به‌لام نه‌گه‌ره کار له‌سه‌ره خالیکه‌یه‌تری لاوازی نوو

هه‌ر هه‌روه‌دا ده‌مه‌یه تیه‌شکی خسته سه‌ره‌جیوازی نیوان سیستهمی تهندروستی له له‌سه‌ره‌تادا ده‌مه‌یه‌یه گوتی: تا نیستتا وه له‌ماوه‌ی (10) سالی رابردو (3) کۆنفراس له وه‌زارهتی تهندروستی کهره‌وه بۆ نوێکردنه‌وه و باشرکردنی گۆرانکاری له سیستهمی تهندروستی به‌لام جیه‌گی داخه نوو راسپاردانه‌ی لهو کۆنفراسه ده‌رجوان تا نیستتا جیه‌یه‌جا نه‌کراوه، نه‌وه یه‌که‌م، دووه تیه‌سه‌تاساتی نوو هاتوه خه‌لکه‌که ناگادار بکریته‌وه چونکه پیتش هه‌ر هه‌نگاویک بنه‌تین ده‌بیت له ریکگی راکه‌باندنه‌کان بۆیان روهن بکریته‌وه که سیستهمی تهندروستی چۆن جۆری هه‌یه؟ واته خاله به هیزو لاوازه‌کانیان بۆ روهن بکریته‌وه، چونکه که‌سه ده‌لته‌ن سیستهمی تهندروستی تیه‌به لاوازه‌ نوو مانای نوو تیه‌به که هه‌چ خالیکه‌ی باشمان نیه، به‌لکو با نوو خاله‌به‌هه‌یز بکرین، خاله لاوازه‌کانیش ده‌ستنه‌شان بکرین بۆ چاره‌سه‌ر کردن، هاوکات ده‌بیت خه‌لکه‌که ناگادار بکریته‌وه، بیه‌جگه له هۆشیاری تهندروستی ده‌بیت ستافی نوو وه‌زاره‌ته‌وه نه‌وانی له‌گه‌لی هاوکارن، نوو واته ده‌بیت سیستهمی باشیان بۆ روهن بکریته‌وه تا له سه‌ره‌هنگ و کلتوری هه‌موو نه‌وانی له وه‌زاره‌ته‌که کار ده‌کهن به پزیشک تا خزمه‌تگوزار له مێشکیان بیه‌سه‌پیت واته چهن‌دین جار بۆیان دووباره بکریته‌وه، دواتر که‌سه‌لک تیه‌گه‌بشت که سیستهمی باش چیه؟ لایه‌نه باشه‌کانی چین و سه‌ره‌که‌کانی چیه؟ نوو کاته هه‌نگاوی پراکتیکی ده‌ننه‌ن، بۆ نمونه له وه‌زارهتی خۆپه‌ننه‌ی بالا دکتۆر دلاوه‌ر زۆر گۆرانکاری له سیستهمی خۆپه‌ننه‌کرد، به‌لام چونکه زۆر خه‌بیرا بوو به‌شیه‌یه‌کی خه‌بیرا دایه‌ی زۆر سامۆستا ته‌قبولی نه‌کرد، یان له‌گه‌ل به‌ریاره‌که هه‌ژا نه‌به‌وه نه‌گه‌ره بته‌وه‌ت ره‌فتار بگۆزیت ده‌بیت زۆر کاری له‌سه‌ره بکریت، چونکه گۆرانی ره‌فتار وه‌ک گۆزینی قسه‌ نییه،

هه‌ریمی کوردستان و ولاتانیتر، که‌سه‌یه‌ته‌یه‌ی تیه‌به‌باشیه‌که‌ی نوو به‌خزمه‌تگوزاریه‌که‌ی تهندروستی به‌خۆپایه‌یه، نه‌وه‌ش خالیکه‌ی زۆر باشه، هاوکات بیسه‌ی تهندروستی چالاکتر بکریت، نه‌وه‌ش نه‌شارده‌وه که گه‌نده‌له‌یه‌کی زۆر هه‌یه له به‌کار

بکریت دتوانم بته‌نیم له 100٪ که‌سه‌یه‌ته‌یه‌ی تهندروستی چاره‌سه‌ر بکریت، چونکه په‌رستار یه‌که‌م که‌سه‌ی پیتسخیاری له نه‌خۆش ده‌کات له دامو ده‌زگا تهندروستیه‌یه‌کان، نه‌گه‌ره هات و نه‌وه پیتسخیاریه‌یه گه‌ره‌م و به‌ره‌یز بیت و

شانیدیکی وه‌زارهتی تهندروستی به‌شداریه‌ی له وۆرک شۆپی پیتسخستی پلانی ستراتیژی هۆشیاری تهندروستی له ههریمی کوردستان و عیراق دا ده‌کات



وتنه‌ی به‌شداریه‌ی وۆرک شۆپی

له‌پیناوه پیتسخستی پلانی ستراتیژی هۆشیاری تهندروستی له ههریمی کوردستان و عیراق شانیدیکی وه‌زارهتی تهندروستی که پیتک هاتوه له به‌ره‌په‌ر ده‌سه‌دوون رۆستم راویژگاری وه‌زیری تهندروستی و به‌پرپرسانی به‌شی هۆشیاری تهندروستی و راکه‌باندن و به‌ره‌په‌ری پرۆگرامه‌کان له وه‌زارهتی تهندروستی حکومتی ههریمی کوردستان به‌شداریه‌ی ده‌کهن له وۆرک شۆپی تابه‌ته‌تی به‌پیتسخستی پلانی ستراتیژی هۆشیاری تهندروستی که له لایه‌ن ریکخراوی تهندروستی جیه‌یانی و به‌هاوکاری به‌کیتتی نه‌وه‌وه‌ی سازکراوه له عه‌مانی پایته‌ختی نه‌رده‌ن له (22_26/4/2012) به‌شداریه‌ی چهن‌دین پیتسخیاری نوو‌ده‌له‌تی باری هۆشیاری تهندروستی. که تیایدا (36) که‌سه به‌شدارن له پزیشکان و که‌سانی په‌یوه‌نیدار به باری هۆشیاری تهندروستی له سه‌ره‌ناستی عیراق و کوردستان. وا به‌ریاره له کۆتایی وۆرک شۆپیه‌که چوارچێوه‌ی ستراتیژییه‌تی هۆشیاری تهندروستی له عیراق و کوردستان دابهرتیه‌ت به‌شیه‌یه‌کی پیتسخه‌وه‌وتوو به سوود وه‌رگرتن له نه‌زمونه‌ی ولاته‌ پیتسخه‌وه‌وتوو‌کانی دوونیا.